

EMBLECAT

Revista de l'Associació Catalana d'Estudis d'Emblemàtica. Art i Societat.

SECCIÓ: FESTA I TRADICIONS**Festa i emblema a la Manresa Setcentista: alguns exemples**

Maria Garganté Llanes
 Universitat Autònoma de Barcelona

Resum

L'article fa un repàs de les manifestacions efímeres que es realitzaren en motiu de dues efemèrides festives a la Manresa setcentista: la coronació del rei Carles IV i la translació de les relíquies dels Sants Màrtirs al seu nou altar de la cripta de la seu manresana. En el cas de la festivitat reial destaquen les decoracions dels carrers, algunes al·lusives a motius lligats directament i simbòlicament al progrés i riquesa de la ciutat, com la construcció de la sèquia. D'altra banda, a la festa dels Sants Màrtirs destaca un carro triomfal dedicat a Ceres i Minerva i acompanyat de parelles abillades com si procedissin de diversos indrets del món, en una suposada mostra de "cosmopolitisme" relacionada directament amb l'anomenada "pintura de castas".

Paraules clau: catedral de Manresa, Carles IV, Festa Sants Màrtirs, art efímer.

Resumen**Fiesta y emblema en la Manresa del Setecientos: algunos ejemplos**

El artículo hace un repaso a las manifestaciones efímeras que se realizaron con motivo de dos efemérides festivas en la Manresa del setecientos: la coronación del rey Carlos IV y la traslación de las reliquias de los Santos Mártires en su nuevo altar en la cripta de la Catedral manresana. En el caso de la festividad real destacan las decoraciones de las calles, algunas alusivas a motivos vinculados directa y simbólicamente al progreso y riqueza de la ciudad, como la construcción de la acequia. Por otra parte, en la fiesta de los Santos Mártires destaca un carro triunfal dedicado a Ceres y Minerva, acompañado de parejas ataviadas como si procedieran de diversos lugares del mundo, siendo una supuesta muestra de "cosmopolitismo" relacionada directamente con la llamada "pintura de castas".

Palabras clave: catedral de Manresa, Carlos IV, Fiesta Santos Mártires, arte efímero.

Abstract**Fiesta and emblems in Manresa on the eighteenth-century: some examples**

The article reviews the fleeting art expressions that were made in festive occasion of two anniversaries in the eighteenth-century in Manresa: the coronation of King Charles IV and the translation of the relics of the Saints Martyrs in his new altar in the Manresa's Cathedral crypt. In the case of royal festivities street decorations were made, alluding to some reasons and symbolically linked directly to the progress and wealth of the city, the construction of the canal. Moreover, the feast of Saints Martyrs showed a triumphal chariot dedicated to Ceres and Minerva, accompanied by couples dressed as if they came from various parts of the world, "cosmopolitanism" directly related to the "painting caste".

Key words: The Manresa's Cathedral, King Charles IV, Holy Martyrs Festivity, Fleeting art expressions.

Festa i emblema a la Manresa setcentista: alguns exemples

Maria Garganté Llanes

Manresa fou una de les ciutats catalanes més pròsperes i importants durant l'època moderna, puixança que es posa de manifest amb la construcció de grans edificis com l'església jesuítica de la Cova de Sant Ignasi o els successius edificis de l'ajuntament -el primer dels quals avui és la seu dels jutjats-. Manresa també seguia sent al segle XVIII un dels principals centres de producció artística, sobretot pel que fa a l'escultura, amb tallers com el dels Sunyer, en un primer moment, o el dels Padró durant l'últim terç del segle. Aquesta efervescència podria estar relacionada amb la fastuositat que prenien les manifestacions efímeres quan es tractava de celebrar una determinada efemèride a la ciutat.

Així doncs, la detallada descripció que es fa de la decoració dels carrers i places l'any 1789, en motiu de la proclamació de Carles IV, permet intuir aquesta implicació artística de diferents artífexs. Per exemple, sembla que la decoració fou especialment reeixida a la plaça Major, que és on s'havia de dur a terme la proclamació, amb nombrosos enginyers de perspectiva i arquitectures efímeres que la transformaren completament.¹ Al centre de la plaça s'hi feu un entarimat on el regidor degà havia de dur a terme l'acte de proclamació pròpiament dit; estava adornat amb sòcols de perspectiva i amb estàtues de nimfes que sostenien torxes i les armes de la ciutat. La part baixa del frontis de la casa consistorial estava guarnida amb cinc arcs de tela blanca, revestits de

fullatge, als espais intermedis del qual hi havia les armes d'Espanya i de la ciutat. Al centre de la façana hi havia un dosser amb un tron, amb una esfera i un lleó coronat que duia un ceptre, tot al·lusionant al valor i al poder del regne. Hi havia també els retrats dels nous monarques i sis columnes d'ordre jònic pintades, amb trofeus de guerra als intercolumnis. La cornisa era rematada per les figures de les virtuts teològiques i cardinals, mentre que a la part central, més alta, s'hi elevava la figura de la Fama enmig de núvols fent sonar una trompeta. També a la mateixa plaça, el col·legi de cirurgians, apotecaris, confiters i cerers hi construï la representació d'un saló sustentat per quatre columnes, que tenia un tron al centre, amb les figures del rei, la reina, el secretari d'estat, l'ambaixador turc, dos guàrdies de corps, un camperol que mostrava un paper que evidenciava la gràcia que li havia concedit el rei, ja que s'hi llegia: "ya están concedidas las mulas". Sobre el cap del rei hi havia un sol i sobre el de la reina una lluna, amb nombroses inscripcions de caràcter emblemàtic. Finalment, el frontispici de tota l'escena era rematat per una figura del déu Neptú abocant un gran gerro d'aigua, que simbolitza la providència reial que havia afavorit la construcció de la séquia de Manresa, amb tots els beneficis que aquesta havia comportat a la ciutat i a la seva agricultura i indústria.

En altres indrets com la placeta de Sant Miquel s'hi aixecaren altars, per

1. Biblioteca de Catalunya (en endavant BC): Tor. 1063-8º. Relacion de las públicas demonstraciones y festivos obsequios..

EMBLECAT

Revista de l'Associació Catalana d'Estudis d'Emblemàtica. Art i Societat.

legitimar d'aquesta manera el poder polític mitjançant la religió. A la plaça de l'Om s'hi recreà una mena d'immens pessebre que representava una gran extensió de terreny, concretament el que ocupa el trajecte de la séquia de Manresa, principal obra d'enginyeria que propicià la prosperitat de la indústria tèxtil i l'agricultura: des de Balsareny, amb la representació del seu castell, fins a la mateixa ciutat, amb el pont Vell, passant pel poble de Castellgalí -tot el trajecte representant-hi els trenta-quatre ponts que hi havia, així com els seixantatres pontets, i afegint-hi a més les muntanyes de Montserrat per tal de representar el miracle de la Llum-. En la línia d'aquest tipus de recreacions, a la placeta de Santa Llúcia també s'hi representà tot un bosc en el qual s'escenificava una caçera reial, amb les figures del rei i de membres de l'exèrcit, a més de gran abundància de conills, aus i alguna fera; el rei estava en actitud de disparar a una guineu, simbolitzant la voluntat de la monarquia de desterrar "todo animal rapaz y fiera devoradora".

Una altra festa manresana destacable per la importància de l'efímer la tenim just dos anys abans, l'any 1787, en la relació de la màscara i carro triomfal en motiu de la festivitat de la translació dels sants màrtirs: Santa Agnès, Sant Fruitós, Sant Maurici i altres companys, celebrada els dies 30 i 31 d'agost² (fig.1).

Amb aquest trasllat de relíquies se celebrava la benedicció del nou altar

Fig. 1: Jaume Padró i Cots, *Altar dels Sants Màrtirs* (c. 1781), cripta de la seu de Manresa (fotografia de l'autora).

dedicat als sants, ubicat a la cripta de la seu de Manresa i que era una portentosa obra d'alabastre realitzada per l'escultor Jaume Padró i Cots, manresà i que ja havia fet, deu anys abans, el retaule de la Immaculada de la capella de la Universitat de Cervera.

La breu relació de la màscara i carro adverteix que aquesta "tiene por objeto divertir y al mismo tiempo instruir al Pueblo en los varios trages que usan con más rareza y singularidad algunas provincias de Asia, África, Europa y aún nuestra misma España". Val a dir que aquesta voluntat al·legòrica de representar les "quatre parts del món" també la trobem en representacions de caràcter més "permanent", com són les estàtues situades als quatre angles

2. BC: Tor.342-4º. Mascara Real y carro triunfal que la ciudad de Manresa con motivo...

Festa i emblema a la Manresa setcentista: alguns exemples
Maria Garganté Llanes

del pati del palau de la nova Llotja de Mar, que com a seu de la renovada Junta de Comerç i de la recent creada Escola Gratuïta de Dibuix serà un reflex de la vocació comercial i "ultramarina" de la institució a través de les manifestacions artístiques del moment.

Així doncs, la primera quadrilla tenia Àsia com a lema i estava formada per vuit parelles, amb el seu corresponent cor de música i setze persones amb atxes a banda i banda: la primera parella representava el rei i la reina de Siam; la segona, una dama persa vestida de gala i un capità persa; la tercera representava una princesa de Balàquia i un baixà d'Egipte; la quarta, una donzella àrab i el cap dels guerrers àrabs; la cinquena la formaven un lama tàrtar Kalmah i una noble assíria; la sisena era formada per una donzella noble de Balàquia i un gentilhome també balac; la setena la formaven una jardinera de Palestina i un mandarí xinès, i la vuitena representava una camperola de Lapònia i un jove de les Índies Orientals.

La segona quadrilla tenia com a divisa un estendard negre amb mitja lluna, que representava el continent africà: la primera parella la formaven la sultana del Gran Senyor i el Gran Visir amb vestits de cerimònia i la segona era formada per la sultana de Transsilvània -pot fer referència al fet que des de 1526 Transsilvània era un principat autònom sota la protecció del soldà turc, tot i que a partir de 1765 el principat estava governat per Àustria i Hongria- i un agà dels geníssers. La tercera era forma-

da per una noble turca i el gran almirall paixà, mentre la quarta la formaven una dama grega amb vestit de núvia i el Soulak Baschi, capità de guàrdies del Gran Senyor; la cinquena estava representada per una astròloga endevina de Kiasnojarks i el Bei o capità de galera i la sisena per una ballarina turca i un oficial de jenízars; la setena estava formada pel cap dels eunucs negres i el Bach Chioux, cap dels ministres de justícia, mentre la vuitena la formaven el popa de l'església grega i el patriarca dels grecs cismàtics.

La tercera quadrilla duia per divisa un estendard blanc que representava Europa i estava formada per les sis parelles següents: una noble i un noble hongaresos, una dama de l'illa de Scios i el governador de l'illa de Santa Cristina, una dama de l'illa de Sant Joan de Patmos i un capità de geníssers europeu. La quarta parella la formaven una camperola russa i un jove búlgar, la cinquena una dona moscovita i un mariner turc i, finalment, la sisena i última parella la formaven una treballadora de "Celàndia" i un salvatge "habitador de Celandia la nueva" (Nova Zelanda).

La quarta quadrilla tenia com a divisa un estendard blanc amb faixes acolorides amb el lema d'Amèrica i estava formada per cinc parelles, les quatre primeres acompanyades de quatre nens com a representants de les quatre "castes" o suposades "ètnies" que poblaven el continent, en una clara referència a la "pintura de castes", que fou un fenomen artístic desenvolupat principalment

EMBLECAT

Revista de l'Associació Catalana d'Estudis d'Emblemàtica. Art i Societat.

als virregnats del Perú i Nueva España (Mèxic) i que, com a producte de la Il·lustració, pretenien mostrar la mescla d'ètnies existents al nou món:³ la primera parella la formaven una europea i un negre, amb el resultat d'un nen mulat; la segona per una europea i un mulat, que donava com a resultat un nen moresc; la tercera estava formada per una indígena i un "collote" o "coyote" -que seria el resultat de la unió entre un mestís i una indígena, que originava al seu torn un nen "chamizo" i la quarta la formaven una morisca i un europeu, amb un nen albi com a resultat. Finalment, la cinquena parella era formada per una indígena del Perú i un "jíbaro" o "gílvaro" o muntanyenc de Puerto Rico (resultat de la unió de "lobo" -de "salta atrás" i mulata- i "china" -de mulat i índia-), sense especificar el resultat de la unió. Val a dir que "Salta atrás" era la denominació que rebien els fills d'un albi (nascut d'un espanyol i una moresca) i una blanca (un dels membres havia de tenir, però, un avi o besavi negre). D'altra banda, les classificacions de castes no contemplen aquesta "parella", mentre sí que apareix la unió del "gílvaro" amb mulata, resultant-ne un "albarazado". Tot plegat amb una visió força confusa de les ètnies i la geografia.

La cinquena quadrilla s'identificava per un estendard blanc amb el lema d'Espanya i estava formada per les set parelles següents: una maragata i un maragato, una "aldeana charra de Salamanca y un aldeano idem", una serrana del partit d'Àvila i un serrà artesoner del mateix lloc, una

Fig.2: Anònim, *Pintura de castes* (segle XVIII), residència jesuítica de Tepozotlán (Mèxic), fotografia de l'autora.

roncalesa de Navarra i un roncalès; una "chesa" i un "cheso" del partit de Jaca; una criada i vilatà de Bilbao i una mallorquina menestrala i un traçiner mallorquí.

Seguia a aquestes quadrilles un carro triomfal amb música i il·luminació, arrossegat per sis cavalls frisons i on s'asseia la deesa Minerva com a deesa protectora de les arts i ciències "y verdaderamente Manresa es distinguida en aquellas" (per la referència als teixits i filatures, també representatius de la deesa Minerva). A la part baixa del carro hi havia la deesa Ceres i Bacus, ambdós representant la fertilitat dels camps de blat, llegums i vi "de que esta Ciudad es un objeto digno de admiración; pues hasta los Montes más escarpados se ven producir sazonados frutos, que la industria de

Festa i emblema a la Manresa setcentista: alguns exemples Maria Garganté Llanes

estos ciudadanos saca como efecto de sus penosos trabajos". D'aquesta manera, el carro triomfal tenia com a lema "ARTES Y AGRICULTURA".⁴

Trobem, doncs, novament la relació entre aquestes manifestacions d'art efímer i el fet que havia propiciat la prosperitat de la ciutat, que seria l'agricultura i la indústria -amb l'obra

cabdal de la séquia de Manresa (homenatjada en la proclamació de Carles IV) com a un dels catalitzadors-. Aquesta prosperitat, doncs, permetia situar Manresa "al món" i el carro i màscara de les festes dels Sants Màrtirs ho posa de manifest sota la forma d'un espectacle que combinés l'aspecte didàctic i el cosmopolita.

DOCUMENTS

Biblioteca Nacional de Catalunya : **(BNC) Tor. 1063-8º**. *Relacion de las públicas demostraciones y festivos obsequios...*

BC: Tor.342-4º. *Mascara Real y carro triunfal que la ciudad de Manresa con motivo...*

BIBLIOGRAFIA

KATSEW, Ilona, *La Pintura de Castas*. México DF: Turner Publicaciones, 2004.

4. BC: Tor.342-4º. Mascara Real y carro triunfal que la ciudad de Manresa con motivo...